

www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=116446&fp=110. — Назва з екрану.

7. Офіційний сайт Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз імені заслуженого професора М.С. Бокаріуса. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.hniise.gov.ua/>. — Назва з екрану.
8. Офіційний сайт Київського науково-дослідного інституту судових експертиз. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kniise.com.ua/>. — Назва з екрану.

Резюме

Исследуются проблемы проведения отдельных экспертиз в ходе досудебного расследования уголовных правонарушений, связанных с повреждением путей сообщения и транспортных средств, а также нарушением правил безопасности движения либо эксплуатации железнодорожного, водного или воздушного транспорта. Автором указываются отдельные замечания и обосновываются предложения по усовершенствованию правового регулирования указанной деятельности.

Summary

The problems of individual examinations during the preliminary investigation of criminal offenses regarding damage routes and vehicles, as well as violations of the safety or operation of rail, water or air transport. The author expressed some observations and justified proposals to improve regulation specified activities.

В.О. Попелюшко, доктор юрид. наук, професор, директор

*Інститут права ім. І. Малиновського
Національного університету "Острозька академія"*

ЕКСПЕРТНІ ЗНАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ ТА ДОПИТ ЕКСПЕРТА В СУДІ

Розглядаються нові шляхи використання спеціальних, зокрема, експертних знань в кримінальному провадженні за новим КПК України. Більш широко аналізуються умови, підстави та процедури прямого, перехресного та шахового допитів експерта в судовому розгляді.

Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. закріпив нову змагальну форму кримінального судочинства, удосконаливши її, в тому числі за рахунок істотного розширення можливостей із використанням сторонами обвинувачення і захисту, потерпілим та судом у доказуванні фактичних обставин кримінального провадження спеціальних знань, а саме, експертних знань. Таке розширення здійснене щонайменше в трьох напрямках.

Перший — це надання стороні захисту та потерпілому самостійно, на договірних умовах, а не виключно через слідчого, прокурора чи

суд, як було раніше, залучати експертів для проведення експертизи, отримувати висновки та використовувати їх в суді як докази нарівні з висновками експертів, отриманих за зверненням сторони обвинувачення або за дорученням слідчого судді чи суду (ст. ст. 242, 243 КПК та ін.).

Слід зазначити, що в цьому плані названі права сторони захисту та потерпілого стосовно замовлення судових експертиз експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та атестованим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, досить оперативно знайшли своє організаційно-методичне забезпечення шляхом внесення відповідних змін в “Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень” (Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 в ред. від 26.12.2012 р. № 1950/5) та у “Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень” (Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 в ред. від 26.12.2012 р. № 1950/5).

Очевидно, що для забезпечення засади змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, як вона виписана в ст. 22 КПК, наразі актуальним є питання доступу названих суб’єктів кримінального провадження й до судово-медичних та судово-психіатричних експертиз, які проводяться науково-дослідними установами Міністерства охорони здоров’я України, а також до криміналістичних експертиз, які проводяться експертними службами Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України (ст. 7 Закону України “Про судову експертизу” в ред. від 09.09.2004 р.).

Другий — це використання у доказуванні показань особи у формі висновку або думки, корисних для розуміння її показань (їх частини), якщо такий висновок або думка ґрунтуються на спеціальних знаннях в розумінні статті 101 КПК, тобто на її наукових, технічних або інших спеціальних знаннях, аналогічних знанням експерта (ч. 6 ст. 95 КПК). Таким чином, в даному випадку кримінальний процесуальний закон допустив як доказ показання особи, а конкретніше, показання свідка, оскільки лише свідок може бути допитаний іншою стороною згідно з правилами допиту експерта, як цього вимагає ч. 7 ст. 95 КПК, які колись, за Статутом кримінального судочинства Російської імперії

(1864 р.), іменувалися показаннями “обізнаного” (“сведущего” — рос.) свідка.

Правда, ані в тогочасній теорії кримінального судочинства, ані в практиці застосування судами даного положення Статуту завдяки забороні поєднання в одній особі свідка і експерта (ст. 693 СКС), а також у визначенні співвідношення доказової сили показань “обізнаного” свідка і показань експерта, однозначності досягнуто не було. Очевидно, що ці ж проблеми, а також інші питання, а в їх числі питання ґносеологічної природи розглядуваних видів спеціальних знань свідка-експерта і експерта, постануть, а точніше уже постали перед процесуальною наукою і нагально потребують свого ґрунтовного вирішення.

Третій — це визнання показань експерта в системі видів показань (підозрюваного, потерпілого тощо) як доказу, умови, підстави та порядок (процедура) отримання якого тепер має окреме кримінальне процесуальне регулювання у формі допиту (ст. 356 КПК).

На стадії досудового розслідування допиту експерта, як це мало місце у попередньому КПК (ст. 201 КПК 1960 р.), прямо не передбачено. Хоча в п. 2 ч. 5 ст. 69 КПК значиться про його обов’язок прибути не лише до суду, а й до слідчого та прокурора і дати відповіді під час допиту, але в ст. 224 КПК, норми якої присвячені допиту на досудовому розслідуванні, йдеться лише про допит свідка і потерпілого. Тому слід визнати, що за новим КПК допит експерта може бути здійснений лише в суді (ст. 356 КПК).

Умовами допиту свідка в суді, як це впливає із приписів ч. 1 ст. 365 КПК, є, по-перше, проведення ним у даному кримінальному провадженні судової експертизи та, по-друге, хоча в законі прямо, як це зроблено стосовно інших видів доказів (ст. ст. 357, 358, 359 КПК тощо), не сказано (що є його очевидною прогалиною), — попереднє дослідження даного ним висновку в ході судового розгляду. Друга умова є очевидною уже з огляду на те, що без дослідження висновку, незалежно від того, був експерт присутнім при цьому в суді чи ні, його допит завжди являтиметься безпредметним.

Підставою для виклику експерта для допиту в суді є необхідність роз’яснення даного ним висновку (ч. 1 ст. 356 КПК). Це означає, що інші питання, пов’язані з висновком, зокрема й ті, які стосуються його особи і компетенції, мають з’ясовуватися в суді іншими процесуальними шляхами, наприклад, шляхом подання та дослідження відповідних документів. При цьому виклик експерта для допиту для роз’яснення висновку можливий лише за клопотанням сторони кримінального

провадження, потерпілого або за власною ініціативою суду (ч. 1 ст. 356 КПК).

Процедура допиту експерта в суді багато у чому відрізняється від процедури допиту в суді інших осіб, що пояснюється гносеологічними особливостями, які лежать в основі висновку експерта, та предметом допиту. Зводиться вона до наступного.

Перед допитом експерта головуючий встановлює його особу та приводить до присяги такого змісту: “Я, (прізвище, ім’я, по батькові) присягаю сумлінно виконувати обов’язки експерта, використовуючи всі свої професійні можливості”. Після цього головуючий попереджає експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку (ч. 1 ст. 356 КПК), а також за відмову без поважних причин від виконання покладеного на нього обов’язку в суді, який зводиться до обов’язку давання показань, що з необхідністю впливає із приписів п. 2 ч. 5 ст. 69 КПК та ч. 1 ст. 385 КК України.

Попередження експерта про кримінальну відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку, в той час як йому належить дати показання (ч. 1 ст. 95 КПК), сьогодні можна пояснити тим, що предметом допиту експерта є саме його висновок, роз’яснення положень висновку, а не їх доповнення. При необхідності доповнення висновку обов’язково мала б проводитися додаткова експертиза. Тому-то, до речі, редакція ст. 384 КК України, якою передбачена кримінальна відповідальність експерта лише за завідомо неправдивий висновок, а не показання, доповнення Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв’язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України” від 13.04.2012 р. № 465-VI щодо завідомо неправдивих показань експерта не потребувала.

У цьому зв’язку слід звернути увагу і на таке. У ч. 7 ст. 101 КПК, норми якої регламентують висновок експерта як один з видів доказів, на відміну від вищенаведених приписів ч. 1 ст. 356 КПК, значиться, що кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду не лише для роз’яснення, а й “для доповнення” його висновку. Очевидно, що тут має застосовуватися припис ч. 1 ст. 356 КПК з тих підстав, що він є нормою спеціальною для даного випадку, і в той же час нормою, яка узгоджується з легальним поняттям експертизи як докладного опису проведених експертом досліджень та зроблених за їх результатами висновків, обґрунтованих відповідей на поставлені експерту запитання, наданий в письмовій формі (ч. 1 та ч. 7 ст. 101 КПК). А тому його

доповнення можливе лише на підставі додаткових досліджень і тільки у письмовій формі.

Власне допит експерта здійснюється шляхом постановки йому запитань. Починається він з так званого прямого допиту, процедура якого зводиться до того, що першою експерта допитує сторона (зазвичай це сторона обвинувачення), за зверненням якої він проводив експертизу (ч. 2 ст. 356 КПК).

Предметом прямого допиту експерта, у першу чергу, є питання, для роз'яснення яких сторона зверталася до суду з клопотанням про його виклик для допиту. Ними можуть бути питання, що стосуються будь-якої частини висновку та будь-якого його аспекту: роз'яснення використаної спеціальної термінології та формулювань, достатності та придатності наданих для дослідження матеріалів як його об'єктів, обґрунтування обраного способу проведення експертизи тощо. У ч. 3 ст. 356 КПК, зокрема, сказано: “Експерту можуть бути поставлені запитання щодо наявності в експерта спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань (освіти, стажу роботи, наукового ступеня тощо), дотичних до предмета його експертизи; використаних методик та теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються висновку”.

Сторона, яка проводить прямий допит, для доведення достовірності висновку експерта має право надавати відомості, які стосуються знань, вмінь, кваліфікації, освіти та підготовки експерта (ч. 5 ст. 356 КПК), а отже й ставити експерту запитання з приводу цих відомостей, а експерт, у свою чергу, під час відповідей на ці та інші запитання має право користуватися своїми письмовими та іншими матеріалами, які використовувалися під час експертного дослідження (ч. 6 ст. 356 КПК).

Після завершення прямого допиту експерта протилежній стороні надається право його перехресного допиту за такими ж правилами, тобто право допиту “навхрест” як на предмет запитань, що ставилися йому при прямому допиті, так і усіх інших, але уже з протилежних позицій, з метою дискредитації як висновку експерта в цілому, так і дискредитації самого експерта.

Правда, в ст. 356 КПК право протилежної сторони на перехресний допит експерта прямо не передбачено. Це також прогалина чинного КПК України. Вона долається шляхом застосування приписів засади

законності про те, що кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини (ч. 5 ст. 9 КПК). Згідно ж з практикою Європейського суду з прав людини право сторін на перехресний допит експерта є однією із складових права на справедливий судовий розгляд, закріпленого в ст. 6 ЄКПЛ (див. справи: “Ж. Б. проти Франції від 2 жовтня 2001 р., “Балсіте-Лідекієне проти Литви” від 4 листопада 2008 р. та ін.).

Після завершення перехресного допиту експерту можуть бути поставлені запитання потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їх представниками та законними представниками, а також головуючим і суддями (ч. 2 ст. 356 КПК).

У разі, коли експерта викликано за клопотанням потерпілого або за власною ініціативою суду, першим його допит на предмет підстав такого виклику здійснює, відповідно, потерпілий або суд, за ним, в силу змагальності судового розгляду, та сторона кримінального провадження, за замовленням якої експерт проводив експертизу, а якщо експертиза проводилася за дорученням суду (ч. 2 ст. 332 КПК), — та сторона, якої, обвинувального чи виправдувального, характеру виявився висновок експерта. Подальший його допит здійснюється в загальному, вищенаведеному порядку.

У випадку, коли суду надані два або більше висновків, які суперечать один одному, суд має право призначити одночасний допит двох чи більше експертів для з’ясування причин розбіжності в їхніх висновках, що стосуються одного і того самого предмета чи питання дослідження (ч. 4 ст. 356 КПК).

Це так званий шаховий допит експертів. Суть шахового допиту полягає у тому, що одна і та ж обставина, у нашому випадку один і той же предмет чи питання, які піддавались дослідженню різними експертами, і які були вирішені ними по-різному, з’ясовуються однією особою шляхом послідовної постановки цим експертами відповідних запитань. Черговість проведення шахового допиту, знову ж таки з урахуванням засади змагальності, визначає суд. Але шаховий допит експертів можливий лише після їх основного (прямого і перехресного) допиту з цього ж предмета чи питання. Сама ж послідовність допиту експертів визначається особою, яка їх допитує, на її розсуд.

В кінцевому результаті метою шахового допиту згідно з законом є з’ясування причин розбіжності, суперечностей у висновках. Якщо розбіжностей і суперечностей у висновках експертів шляхом їх шахового допиту усунути не вдасться, суд за клопотанням сторін кримінального

провадження, потерпілого чи за власною ініціативою вправі доручити проведення експертній установі, експерту або експертам повторної експертизи (п. 1 ч. 2 ст. 332 КПК).

Резюме

Таким образом, цель допроса эксперта (экспертов) в суде состоит в использовании экспертных познаний в уголовном производстве в форме заключения в том его значении (силе), какое заключение эксперта по праву занимает в системе уголовных процессуальных доказательств в целом.

Summary

The goal of expert's questioning in court is usage of the expert knowledge in criminal procedure in form of conclusion. This questioning of the expert must have the same power as expert's conclusion has in the criminal process system of the provements at a whole.

Г.С. Бідняк, викладач

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ОБОВ'ЯЗКИ ЕКСПЕРТА ЗА НОВИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі КПК), змінив звичне уявлення щодо порядку кримінального провадження, діяльності сторін та учасників кримінального провадження, в тому числі і експерта.

Експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України “Про судову експертизу” на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об’єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновки з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69 ч. 1 КПК України). Тобто, експертом може бути фахівець в певній галузі, який працює в державній або недержавній спеціалізованій установі, має вищу освіту, пройшов спеціальну підготовку та отримав кваліфікацію судового експерта в певній галузі.

Нормами нового КПК дещо розширено та доповнено процесуальний статус експерта. Вважаємо доцільним звернути увагу на обов’язки експерта, які не зовсім узгоджуються з іншими його нормами, а саме:

1) “особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об’єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в